

Edustamisen monet kasvot

Suomalaisessa poliittisessa julkisuudessa on pari vuotta toisteltu ahkerasti ”politiikka on rikki” -lausumaa. Puhujasta riippuen politiikan rikkoutuminen voidaan nähdä joko politiikan prosesseihin kytkeytyvänä ongelmana, järjestelmätason häiriönä, kahden edellä mainitun yhdistelmänä tai yksinkertaisesti kansalaisten luottamusvajeena poliitikkoihin.

Filosofisen aikakauslehden niin & näin (1/2015) haastattelussa *European University Institute* ja COSMOS-keskuksen (*The Centre on Social Movements Studies*) johtaja, professori Donatella della Porta kantaa huolta länsimaisen edustuksellisen demokratian nykytilasta. della Portan mukaan demokraattisen hallinnan ongelma ei ole niinkään määrällinen vaan laadullinen. Tilastollisesti maailmassa on enemmän demokraattisia maita kuin koskaan. Sen sijaan äänestysaktiivisuus on laskeutunut, mikä on johtanut siihen, että päättäjiksi valittujen tilivelvollisuus (*accountability*) kansalaisia kohtaan on heikentynyt. Tämän lisäksi kansallisvaltioiden tasolla toimivat edustuksellisen demokratian instituutiot ovat osoittautuneet kyvyttömiksi vastaamaan globalisoituvan maailman tuomiin uudenlaisiin ongelmiin. Kompleksisten keskinäisriippuvuuksien maailmassa mikään yksittäinen valtio ei kykene ohjaamaan kehitystä haluamallaan tavalla. della Portan esiin nostamista ongelmista seuraa myös, että kansallisvaltiot instituutioineen eivät tosiasiallisesti kykene vastaamaan kansalaisten toiveisiin. Demokratian kyky tuottaa tuloksia, eli hyvää elämää kansalaisilleen, on huolestuttavasti heikentynyt.

Edustuksellisen demokratian kriisiytymisestä ovat della Portan lisäksi kirjoittaneet monet muutkin eturivin demokratiateoreetikot. Esimerkiksi John Keane, Pierre Rosanvallon ja Simon Tormey ovat ruotineet tiukoin äänenpainoin nykydemokratian ongelmia ja haasteita. Heidän viestinsä on, että edustuksellinen demokratia on kiertämättömän muutoksen edessä, ja tutkijoiden olisi korkea aika ryhtyä miettimään vakavasti, mistä muutoksessa on pohjimmiltaan kyse, miten edustuksellisille instituutioille käy, ja millainen rooli aktiivisilla kansalaisilla on käynnissä olevan transformaation protagonisteina.

Muuttuvan demokratian tarkastelussa on välttämätöntä jäsentää uudelleen myös sitä tarkastelevaa ja tulkitsevaa teoreettis-käsitteellistä apparaattia. Poliittika-lehti osallistuu tähän keskusteluun omistamalla käsillä olevan teemanumeron modernin demokratian keskeisimmän käsitteen, *poliittisen edustamisen* tarkastelulle ja uudelleen ajattelulle. Aiheesta julkaistussa viimeaikaisessa tutkimuskirjallisuudessa edustaminen on osoittautunut kiinnostavalla tavalla monimerkityksiseksi, kontingentiksi ja sisäisesti hajanaiseksi käsitteeksi, joka taipuu yllätyksellisilläkin tavoilla, kun sitä avataan kriittisesti ja konstruktivisesti.

Edustamisella viitataan usein edustuksellisuuteen, eli jonkin asian tai ryhmän edustajana toimimiseen poliittisissa päätöksentekoeleimissä. Käsitteellä on kuitenkin myös tätä deskriptiivistä tasoa syvempi merkitys, kun sillä viitataan poliittisten toimijoiden esittämiin kilpaileviin tulkintoihin todellisuudesta eli todellisu-

den re/presentaatioihin. Voidaan sanoa, että ilman dynaamista edustamistoimintaa (representoida, *to represent*) ja edusteita (representaatio, *the representation*), ei olisi myöskään politiikan ilmiötä, kamppailua todellisuuden vaihtoehtoisten esitysten välillä. Poliittinen valta on aina sillä, ”jonka esitys poliittisesta todellisuudesta vaikuttaa enemmän tai vähemmän aktiivisesta katsoja-arvioija-edustettavasta kaikkein kiinnostavimmalta ja vakuuttavimmalta”, kirjoittaa Kyösti Pekonen *Politiikka*-lehden 2015 viimeisessä numerossa. Edustamisen esittävää eli performatiivista puolta korostava näkemys tuo politiikan näyttämölle uusia toimijoita, toimintatapoja ja toimijoiden välisiä suhteita, jotka haastavat perinteisen, vaalidemokratiaan nojaavan käsityksen edustamisesta. Nykyisin ei ole ollenkaan tavatonta, että kansalaiset saattavat kokea vaikkapa julkkisten, artistien, bändien, symbolien, tiettyjen toimintatyylien tai omien aktivismiporukoiden edustavan itseään ja yhteiskunnallisia toiveitaan vaaleilla valittuja edustajia paremmin.

Edustamisen monimuotoisuutta tarkastellaan tässä lehdessä neljässä artikkelissa ja yhdessä katsauksessa. Teksteissä avataan edustamisen problematiikkaa ja pohditaan käsitteen merkityksiä erilaisissa viitekehyksissä. Artikkeleiden perusteella edustamista voidaan todella pitää sisällöltään monimerkityksisenä. Myöskään se, kuka tai mikä on jonkin asian edustaja, ei ole aina itsestään selvää.

Lehden ensimmäisessä artikkelissa *Kansanedustajien edustamisväitteet eduskunnassa* Maija Mattila tarkastelee kansanedustajien edustamisväitteitä eduskunnassa käydyissä Talvivaara-keskusteluissa. Artikkelissa esitetään, miten edustaminen hahmotetaan eri tutkimusperinteissä. Vertailevan ja empiirisen politiikantutkimuksen perinteessä edustaminen ymmärretään usein edustajan ja edustettavien välisenä suhteena, joka alkaa ja loppuu vaaleissa. Tässä traditiossa edustajat nähdään agenttiansa päämiehinä, ja edustaminen on virallisesti auktorisoitua toimintaa, jossa edustustehtävään valituilla erityisillä henkilöillä on valtuutus toimia valitsijoidensa nimissä politiikan päätöksentekoinstituutioissa. Poliittisen ajattelun traditiossa edustaminen ymmärretään toisin. Siinä edustamista lähestytään toimimalla tehtynä ja dynaamisena prosessina, jossa eri toimijat tekevät edustusväitteitä (*representative claim*) ja näin *esittävät* olevansa jonkin asian tai ryhmän edustajia. Tällöin edustamisesta muotoutuu refleksiivinen ja kommunikatiivinen suhde edustamisväitteiden tekijöiden ja edustettavien kesken, mikä mahdollistaa poliittisen toimijuuden pohtimisen ja poliittiseksi toimijaksi identifioimisen, toisin kuin empiirisessä perinteessä annettuna otettu edustajuus.

Teemanumeron toisessa artikkelissa ”*Jos me ei tehdä, niin kuka tekee?*” *Asukasaktivismi prefiguratiivisena representaationa* Tiina Rättilä ja Jarmo Rinne kehittävät teoriaa edustamisesta prefiguratiivisena ja performatiivisena toimintana. Artikkelin pohjautuu tekijöiden keräämään empiiriseen aineistoon suomalaisesta paikallisesta asukasaktivismista ja asukasliikkeistä. Rättilän ja Rinteen havainnon mukaan asukasaktiivit kokevat saaneensa toiminnalleen ainakin tilapäisen valtuutuksen ja tuen alueen muilta asukkailta, vaikka kukaan ei ole virallisesti valinnut heitä tehtävänsä (itse perustamisensa asukasliikkeissä). Artikkelissa korostetaan edustamisen performatiivisuutta, eli representoitujen kohteiden näkyväksi tekemistä, ja jäsenetään representointia toimintana, jossa poliittiset toimijat julkisesti ’tekevät ja näyttävät sen, mitä he esittävät edustavansa’. Samalla poliittiset toimijat esittävät edustusväitteitä ja -vaateita ja käyvät niiden sisällöistä julkista symbolista kamppailua.

Lehden kolmannessa artikkelissa *Mitä kokemusasiantuntijat edustavat? – Analyysi edustamisen poliitikoista osallistamishankkeissa* Taina Meriluoto analysoi kokemusasiantuntijoiden edustamiseen ja edustajuuteen liittyviä odotuksia ja

käsityksiä. Kokemusasiantuntijoiden kohdalla nousee mielenkiintoisesti esiin, kuinka ristiriitaisia edustamiseen liittyvät käsitykset voivat olla ja kuinka edustuksellisuus legitimoidaan eri diskursseissa. Sosiaalipoliittikan hankkeissa kokemusasiantuntijat esitetään yhtäältä neutraalin, kollektiivisen kokemustiedon asiantuntijoina. Toisaalta kokemusasiantuntijat itse hahmottavat edustajuutensa ennen muuta *'sattumanvaraisina edunvalvojina'* ja edustamansa ryhmän protagonistisina puolestapuhujina. Integroidessaan sosiaalipoliittisten hankkeiden deliberaatioprosesseihin osallisten elettyä tietoa, hallinto asettaa kokemusasiantuntijat rooliin, jota nämä eivät itse ole valmiita tai halukkaita ottamaan. Näin toimiessaan hallinto kääntää kokemusasiantuntijoiden poliittisen edustajuuden tosiasiallisesti *edustamisen politiikaksi*.

Artikkelissaan *Parlamentissa vai ulkona? Ulkosuomalaisten poliittinen representaatio* Johanna Peltoniemi käsittelee maan rajojen ulkopuolella asuvien suomalaisten parlamentaarista ja ulkoparlamentaarisista representaatiota. Ulkosuomalaisten representaation selvittäminen on tärkeää sekä käytännöllisenä kysymyksenä että teoreettisena pohdintana siitä, miten ja missä yli 240 000 Suomen rajojen ulkopuolella asuvan kansalaisen poliittinen edustaminen tapahtuu. Artikkelissa tarkastellaan erilaisia mahdollisuuksia toteuttaa ulkosuomalaisten edustus. Ulkoparlamentaarisien edustamismallien ongelmana on, ettei niillä ei ole virallista asemaa, jolloin myös niiden demokraattisuus on helppo kyseenalaistaa. Parlamentaarisia keinoja edustuksellisuuden järjestämiseksi voivat olla esimerkiksi *sijaisedustajuus*, jossa tietty kansanedustaja sitoutuu toimimaan ulkosuomalaisten edustajana. Tämä käytäntö antaisi edustettavalle kasvot (*stand for*), mutta siinä ongelmaksi voivat muodostua edustajan puoluesidonnaisuudet ja valitsijan ja valitun välisen suhteen puuttuminen. Toinen mahdollinen malli on *kiintiöiminen*, joka voitaisiin toteuttaa ulkosuomalaisten oman vaalipiirin välityksellä. Tämä malli olisi tasa-arvoinen ja saattaisi nostaa ulkosuomalaisen äänestysaktiivisuutta. Toisaalta sekään ei ole ongelmaton, eikä ulkosuomalaisten oma vaalipiiri ole todennäköinen skenaario tilanteessa, jossa vaalireformien suuntaus on jatkuvasti kohti suurempia vaalipiirejä. Myöskään Peltoniemen kyselyaineiston mukaan ajatus omasta vaalipiiristä ei kiinnosta ulkosuomalaisia.

Lehden katsausosaston kirjoituksessa *"Ne jotka ei pysty ihmisten töihin, menee eduskuntaan ja ministeriöihin"* – Juice Leskinen epävirallisena poliittisena edustajana Aki Luoto hahmottelee, kuinka kansan suosimasta muusikosta Juicesta rakentui esteettisen politiikan mukainen poliittinen toimija, joka esitti itsensä vastavoimana poliittisille koneistoille ja joka vetosi yleisöön omilla vaihtoehtoisilla representaatioillaan yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Kansan epävirallisena edustajana Juice nosti esiin yhteiskunnan 'näkyvätöntä puolta'. Taiteilija Leskinen on oivallinen esimerkki julkis-figuuriin liitetystä merkityksistä, joiden ympärille voi syntyä myös yhteisesti jaettua, kollektiivista kiinnittymistä. Tällöin 'poppari' alkaa symboloida jotakin sellaista, joka on selvästi enemmän kuin esiintyjä itse henkilönä on.

Kysymys poliittisesta edustamisesta ja edustajuudesta on politiikan tutkimuksen ikuisuuskyymyksiä ja käsite, johon on eri aikoina ladattu erilaisia merkityksiä. Käsitteet elävät aina ajassa, ja ne voidaan käsittehistoriallisesti ilmaistuna ymmärtää 'ajattelemisen ajatteluna' eli pyrintönä hahmottaa, miten jotakin ilmiötä tai käsitettä koskeva ymmärtäminen pitäisi ymmärtää. Poliittinen edustaminen ja todellisuuden representoiminen voidaan käsittää myös tavoilla, jotka poikkeavat tavanomaisesta *standing for/speaking for* -näkökulmasta. Edustuksellisuuden refleksiivistä prosessinomaisuutta painottava edustamiskäsitys tarjoaa perinteisen

käsityksen rinnalle teoreettisia kehyksiä, joilla voidaan tulkita erityisesti uudenlaisten poliittisten toimijoiden tapaa tehdä edustamista dynaamisesti. Kun representaatio nähdään jonakin, joka luodaan ja tehdään toimimalla, se konstituoituu esittämistäiteiden tekemisen ja esittämisen konstellaationa. Se, miten edustamisen käsitteen sisältö kulloinkin määrittyy, on kontingentti (mutta ei arbitraarinen) prosessi, jossa edustamistaiteiden tekijät esittävät edustavansa jotakin tai jotakuta. Siihen, miten edustajuus lopulta ymmärretään, vaikuttavat väitteiden esittäjän performoiman edustajuuden lisäksi itse edustettujen edustajaansa kohdistamat symboliset merkitykset.

JARMO RINNE JA TIINA RÄTTILÄ